

Felsefe Kavramları Sözlüğü

"A" Harfi

- Abduksiyon:** Kesin olmayan verilerden en olası açıklamayı çıkarma, geriye doğru akıl yürütme yöntemi.
- Absolut (Mutlak):** Hiçbir şeye bağlı olmayan, koşulsuz, kendi başına var olan.
- Absolutizm (Mutlakçılık):** Mutlak ve değişmez hakikatlerin veya değerlerin var olduğunu savunan görüş.
- Absürd (Saçma):** Akla, mantığa ve anlama aykırı olan; varoluşçulukta dünyanın anlamsızlığı.
- Absürdizm:** İnsan varoluşunun anlamsız olduğunu ve evrenin rasyonel bir amacı olmadığını savunan akım.
- Acı (Istrap):** Varoluşçu felsefede ve Schopenhauer'da yaşamın ayrılmaz bir parçası olan temel his.
- Açık (Clara):** Zihinde herhangi bir bulanıklık olmadan, doğrudan ve net olarak kavranan bilgi.
- Açık Toplum:** Karl Popper'ın tanımladığı; eleştiriye, değişime ve farklı fikirlere açık demokratik toplum.
- Açıklama:** Bir olgunun, yasanın veya durumun nedenlerini ve nasıllarını anlaşılır kılma işlemi.
- Adalet:** Haklıya hakkını verme, eşitlik ve doğruluk ilkesine uygun kurumsal ve ahlaki erdem.
- Adcılık (Nominalizm):** Tümel kavramların sadece birer isimden ibaret olduğunu, gerçekliklerinin olmadığını savunan görüş.
- Adem (Yokluk):** Var olmama durumu, hiçlik.
- Adet (Gelenek):** Bir toplumda eskiden beri uygulanan, yazılı olmayan ama yaptırımı olan kurallar bütünü.
- Adlandırma (Denotation):** Dilde bir kelimenin dış dünyadaki belirli bir nesneye işaret etmesi.
- Aforizma (Özdeyiş):** Derin bir anlamı kısa, çarpıcı ve akılda kalıcı bir biçimde ifade eden söz.
- Agape:** Antik Yunan'da bencil olmayan, karşılıksız, evrensel ve koşulsuz sevgi türü.
- Agnostisizm (Bilinemezlik):** Tanrının varlığının veya mutlak gerçeğin insan aklıyla bilinemeyeceğini savunan tutum.
- Ahlak (Etik):** İnsan davranışlarının iyi ve kötü bağlamında değerlendirilmesini sağlayan değerler sistemi.
- Ahlak Felsefesi:** Ahlaki eylemlerin doğasını, kaynağını ve evrensel ilkelerini inceleyen felsefe dalı.
- Ahlak Yasası:** İnsanın eylemlerine yön veren ve Kant'a göre herkes için geçerli olan evrensel buyruk.
- Ahlaki (Etik Olan):** Ahlak kurallarına uygun olan, iyiye yönelen eylem veya tutum.
- Ahiret:** Din felsefesinde ölümden sonraki sonsuz yaşamın yaşanacağı alem.
- Ait Olma:** İnsanın dünyayla, bir toplumla veya bir varlık alanıyla kurduğu bağ durumu.
- Akil (Us):** İnsanın düşünme, kavrama, yargılama, kavram oluşturma ve sonuç çıkarma yetisi.
- Akılcılık (Rasyonalizm):** Doğru ve kesin bilginin kaynağının duyu deneyimleri değil, akıl olduğunu savunan akım.
- Akıl Yürütme:** Verilen veya bilinen öncüllerden mantıksal bir yolla yeni bir sonuca ulaşma süreci.
- Akıldışı (İrrasyonel):** Aklın sınırlarını aşan, mantık kurallarıyla açıklanamayan veya akla aykırı olan.
- Aksiyoloji (Değerler Felsefesi):** Etik, estetik gibi değerlerin doğasını ve kaynağını inceleyen felsefe alanı.
- Aksiyom (Belit):** Kanıtlanmaya ihtiyaç duyulmadan, kendiliğinden apaçık doğru kabul edilen temel önerme.
- Akt (Eylem/Edim):** Zihninin veya bedeninin

bir amaca yönelik gerçekleştirdiği bilinçli ve yönelimsel faaliyet.

31. Aktif (Etkin): Kendi kendine eylemde bulunabilen, çevresine etki eden varlık durumu.

32. Aktivizm: Felsefi veya politik bir düşüncüyü pasif bir şekilde savunmak yerine toplumsal eyleme dönüştürme pratiği.

33. Aktüel (Edimsel): Potansiyel (gizil) hâlden çıkıp bilfiil gerçekleşmiş, eylemli olan.

34. Alegori: Soyut bir düşüncenin veya felsefi bir kavramın somut nesnelere/hikayeler aracılığıyla anlatılması (Örn: Mağara Alegorisi).

35. Alem (Evren/Kozmos): Var olan her şeyin bütünü, düzenli ve uyumlu dünya.

36. Alelade: Sıradan, felsefi bir derinliği veya özgünlüğü olmayan gündelik durum.

37. Algı: Duyu organları aracılığıyla dış dünyadan alınan fiziksel verilerin zihinde anlamlandırılması.

38. Algılama: Bilincin nesnelere ve olayları duyma yoluyla idrak etme süreci.

39. Algılayıcı: Duyu verilerini alan, işleyen ve bir algı oluşturan özne (insan veya zihin).

40. Alinyazısı (Kader): Olayların ve insan yaşamının önceden doğaüstü bir güç tarafından belirlendiği inancı.

41. Alt-Bilinç (Bilinçaltı): Bilincin farkında olmadığı ancak duyu ve düşünceleri etkileyen zihinsel katman.

42. Alternatif: Mevcut olana karşı öne sürülen farklı ve seçilebilir diğer felsefi yol veya seçenek.

43. Alturizm (Diğerkâmlık): Kendi çıkarını tamamen bir kenara bırakıp başkalarının iyiliğini amaçlayan ahlaki tutum.

44. Amaç (Gaye/Telos): Bir eylemin veya varoluşun kendisine doğru yöneldiği nihai hedef veya sonuç.

45. Amaçlılık (Teleoloji): Evrendeki her şeyin bir amaca veya gayeye göre düzenlendiğini savunan felsefi görüş.

46. Ampirizm (Deneycilik): Zihnin doğuştan boş bir levha (tabula rasa) olduğunu ve tüm bilgilerin duyu deneyimlerinden geldiğini savunan akım.

47. Ampiriokritisizm: Deneyimi tek gerçeklik kabul edip her türlü metafizik öğeyi felse-

fededen arındırmayı amaçlayan akım.

48. An: Zamanın sürekli akışı içinde geçmiş ile gelecek arasındaki en küçük, bölünemez birim.

49. Anadil: İnsanın düşünce dünyasını ve kavramsal çerçevesini şekillendiren içine doğduğu ilk dil.

50. Anaerki (Matriyarki): Otoritenin, kültürel yapının ve soyun kadınlar üzerinden ilerlediği toplumsal düzen modeli.

51. Anafor: Zihinsel bir karışıklık veya içinden çıkılmaz döngüsel argüman durumu.

52. Analitik: Karmaşık bir bütünü onu oluşturan parçalara ayırarak incelemeye dayanan yöntem.

53. Analitik Felsefe: Felsefi sorunların aslında dilden kaynaklandığını savunan, dil ve mantık çözümlemelerine odaklanan akım.

54. Analiz (Çözümleme): Bir konuyu, kavramı veya problemi daha iyi anlamak için temel unsurlarına ayırma işlemi.

55. Analoji (Benzeşim): İki farklı şey arasındaki kısmi benzerlikten yola çıkarak bilinmeyen hakkında akıl yürütme.

56. Anarşizm: İnsan özgürlüğünü kısıtlayan devletin ve her türlü hiyerarşik otoritenin reddedilmesi gerektiğini savunan politik felsefe.

57. Anarşi: Otoritenin, devletin veya düzenleyici bir gücün bulunmadığı yönetsel veya kavramsal kargaşa durumu.

58. Anı (Bellek/Hafıza): Zihnin geçmiş deneyimleri, bilgileri ve izlenimleri saklama ve geri çağırma yetisi.

59. Animizm (Canlılık): Doğadaki cansız nesnelere, bitkilerin ve olayların da bir ruhu veya bilinci olduğuna inanma.

60. Anlam: Bir kelimenin, işaretin, davranışın veya varoluşun zihinde uyandırdığı karşılık.

61. Anlambilim (Semantik): Dildeki göstergeler (kelimeler) ile onların işaret ettiği anlamlar arasındaki ilişkiyi inceleyen alan.

62. Anlamsızlık (Nihilizm/Absürd): Dünyanın, yaşamın veya evrenin içsel bir değere veya gayeye sahip olmaması durumu.

63. Anlayış (Kavrayış/Verstehen): Özellikle doğa bilimlerinden farklı olarak insan bilim-

lerinde bir durumun iç yüzünü derinlemesine idrak etme.

64. Anlık (Zihin/Intellectus): İnsanın düşünme, hissetme, bilme ve algılama süreçlerinin gerçekleştiği soyut entelektüel ortam.

65. Anomali: Kabul görmüş bir paradigmaya, kurala veya mantıksal düzene uymayan, açıklanamayan sapma durumu.

66. Anomi: Bir toplumda ortak değerlerin ve ahlaki kuralların zayıflamasıyla ortaya çıkan yönsüzlük ve kuralsızlık durumu.

67. Anımsama (Reminiscentia): Platon'un bilgi kuramında ruhun idealar dünyasında zaten sahip olduğu bilgileri bu dünyada hatırlaması.

68. Antagonizma: Birbirine zıt güçlerin, kavramların, fikirlerin veya toplumsal sınıfların uzlaşmaz çatışması.

69. Antik Çağ Felsefesi: Thales'ten başlayıp Aristoteles ve sonrasına uzanan, Eski Yunan ve Roma dönemlerindeki felsefi düşünce geleneği.

70. Antinomi (Çatışkı): Mantıksal olarak birbirini çürüten ancak her ikisi de aynı derecede geçerli kanıtlara sahip iki önermenin çelişmesi.

71. Antitez (Karşıtsav): Diyalektik yöntemde (Hegel, Marx) tez olarak öne sürülen bir düşüncenin tam karşıtı olan iddia.

72. Antropoloji (İnsanbilim): İnsanın kökenini, biyolojik yapısını, kültürel evrimini ve sosyal davranışlarını inceleyen disiplin.

73. Antropomorfizm (İnsancılık): İnsani duyguları ve özellikleri Tanrı'ya, doğaya, hayvanlara veya cansız nesnelere atfetme yanılması.

74. Antroposantrizm: İnsanı evrenin merkezi, en önemli varlığı ve her şeyin ölçüsü olarak kabul eden görüş.

75. A Posteriori: Yalnızca duyusal deneyime ve ampirik gözleme dayalı olarak, deneyden sonra elde edilen bilgi.

76. A Priori: Deneyden tamamen bağımsız, yalnızca akıl yoluyla ulaşılan ve doğuştan geldiği varsayılan zorunlu bilgi (Örn: Matematik).

77. Apodiktik: Mantıkta doğruluğu mutlak, kesin, itiraz edilemez ve her koşulda zorunlu

olan önerme türü.

78. Aporia: Mantıksal bir çıkmaz, çelişki barındıran ve içinden çıkılamayan çözümsüz felsefi problem.

79. Araç (Vasıta): Kendi başına bir amacı olmayan, ancak başka bir nihai amaca ulaşmak için kullanılan nesne veya kavram.

80. Araçsalcılık (Enstrümantalizm): Bilimsel teorilerin gerçeği yansıtmaktan ziyade, doğayı kontrol etmek için kullanılan pratik araçlar olduğunu savunan pragmatist görüş.

81. Araştırma: Bilinmeyi açığa çıkarmak veya yeni bir gerçeğe ulaşmak için felsefi ve bilimsel yöntemlerle yapılan sistematik inceleme.

82. Arete (Erdem/Yetkinlik): Antik Yunan'da bir nesnenin veya insanın kendi doğasına uygun en üstün mükemmelliği ve ahlaki durumu.

83. Argüman (Kanıt/Belgit): Bir felsefi iddiayı desteklemek veya bir fikri çürütmek için belirli öncüllerden hareketle öne sürülen mantıksal gerekçe.

84. Aristokrasi: Yönetim erkinin sayıca az ancak en bilgili, erdemli ve seçkin azınlığın (filozofların/soyluların) elinde bulunması gerektiğine inanan siyaset felsefesi.

85. Aristotelesçilik: Aristoteles'in mantık, metafizik, fizik ve etik ilkelerini temel alan, Orta Çağ'da ve sonrasında etkili olan köklü felsefi gelenek.

86. Arketip (İlk Örnek): Carl Jung'un psikanalizinde ve felsefesinde kolektif bilinçdışında yer alan, tüm insanlık için ortak olan evrensel semboller.

87. Arkhe: İlk Çağ Doğa felsefesinde evrenin temel taşı, ana maddesi ve her şeyin kendisinden türediği değişmez ilk neden.

88. Armoni (Uyum): Farklı veya zıt unsurların bir araya gelerek oluşturduğu estetik, ontolojik ve mantıksal bütünlük.

89. Arzu (İstek): Bir nesneye, amaca veya varoluşa duyulan, eylemin itici gücü olan ve Spinoza/Lacan felsefesinde merkezi olan güçlü yönelim.

90. Asalet (Soyluluk): Felsefede sadece soyca değil, ruhsal ve ahlaki olarak sıradanlıktan sıyrılma, yüce değerlere yönelme durumu

(Örn: Nietzsche'nin soylu ahlakı).

91. Asimilasyon (Özümseme): Farklı bir kültürel yapının, kavramın veya düşüncenin, daha baskın bir ana sisteme dâhil edilerek dönüştürülmesi ve eritilmesi.

92. Asimetri: Orantısızlık, iki parça veya kavram arasında mantıksal veya yapısal simetrimin ve karşılıklılığın olmaması durumu.

93. Aşk (Eros): Platon'dan itibaren felsefede güzele, iyiye, hakikate ve eksik olanı tamamlamaya duyulan derin çekim ve felsefi özlem.

94. Aşkın (Transandantal): Kant felsefesinde doğrudan deneyimlenemeyen ancak deneyimin var olabilmesi için zorunlu olan apriori koşullar.

95. Aşkınlık (Transandans): Varlığın sınırlarını aşma durumu; Tanrı'nın veya mutlak gerçeğin maddi evrenin tamamen üstünde ve ötesinde olması.

96. Ateizm (Tanrıtanımazlık): Tanrı'nın, yaratıcı bir gücün veya herhangi bir doğüstü varlığın gerçekliğini kesin olarak reddeden düşünce sistemi.

97. Atalet (Eylemsizlik): Bir varlığın mevcut fiziksel veya zihinsel durumunu dışarıdan bir etki gelmedikçe koruma eğilimi.

98. Ataraksia: Stoacı, Epikürcü ve Kuşkucu felsefelerde ulaşılan, hiçbir dış etkinin bozmayacağı mutlak ruhsal dinginlik, sarsılmazlık ve huzur hâli.

99. Atılım (Élan Vital): Henri Bergson'un felsefesinde mekanik evrimciliğe karşı öne sürdüğü, yaşamın durmaksızın devam etmesini sağlayan yaratıcı hayati enerji.

100. Atomculuk (Atomizm): Demokritos ve Leukippos tarafından kurulan, tüm varlıkların gözle görülemeyen, bölünemez maddi parçacıklardan (atomlardan) oluştuğunu savunan antik materyalist felsefe.